

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR MEGVIZSGÁLÁSA 1780-BAN.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

A hazai könyvészet és könyvtárügy multjának földerítése a »Magyar Könyv-Szemle« egyik feladatát képezvén, bizonyára nem lesz érdektelen hazai könyvtáraink ma már egyik legnagyobbikának: a m. kir. tud. egyetemi könyvtárnak egy évszázaddal ezelőtti adminisztrációjával, állapotával, küzdelmeivel megismerkedni. E részben becses adatokat szolgáltatnak az egyetemi tanácsnak a Nagy-Szombatból alig egy év előtt Budára helyezett könyvtár megvizsgálásáról szóló jelentése és a m. kir. helytartótanács kebelében fennállott tanulmányi bizottságnak e jelentéshez fűzött észrevételei.¹

Az egyetemi tanács 1780 június 29-ikén tartott ülésében elhatározta, hogy a felügyelete alatt álló egyetemi könyvtár kezelését, állapotát megvizsgáltatja. A vizsgálat foganatosításával *Szabó András* rektor elnöklete alatt a kari dékánokat, u. m. *Verza Gábort*, *Makó Pált* és *Molnár Jánost* bizta meg, a kikhez még *Erdélyi József* a nemzeti iskolák budai kerületének felügyelője csatlakozott.

A kiküldöttek, mielőtt munkához láttak volna, július 1-én összeülvén, a könyvtár ügyében régebben kibocsátott királyi rendeletet, a könyvtár kezelését előíró szabályzatot tanulmányozták át s aztán írásban felszólították a könyvtár praefectusait, hogy a megejtendő vizsgálatra határnapot tűzzenek ki. akkorra a szükséges hivatalos iratokat készítsék elő s a vizsgálat alatt az egész személyzet legyen jelen.

A vizsgálat napja július 10-ikére lőn kitzúzve s azon a már megnevezett egyetemi tanárokon kívül a könyvtár részéről részt vettek *Lakits*, *Pray*, *Bretschneider* prefektusok, *Wagner*, *Schönvisner* könyvtárörök, továbbá az irnokok és szolgálta.

Mielőtt érdemleges tárgyalásba bocsátkoztak volna, a könyvtár összes személyzete azzal a panaszszal járult a vizsgáló bizottság elé, hogy ámbár a könyvtár alapszabályának I. fej. 2. §-a értelmében a könyvtári személyzet fizetését az egyetemi nyomdától kapja s jóllehet ugyanezt az intézkedést a helytartótanács 1778

¹ Orsz. Levéltár. Acta litter. miscell. An. 1760 fasc. 2.

február 22-iki intézvénye is megerősíti: mindazáltal jól megérdemelt fizetésüket *Folger*. nyomdai igazgató halála óta alig, vagy éppen nem kapják. 1779-ben 7 hónapig, azután ismét 4 hónapig, a most folyó esztendőben pedig 6 hónapig nem kapták fizetésüket. Nem hihetik, hogy ő felsége annyira haszontalannak és feleslegesnek tartaná az ő működésüket, hogy fizetésüket be akarná szüntetni; azt se hihetik, a mivel a nyomda védekezik, hogy a nyomda pénzszerűvel küzködik.

A kiküldöttek sajnálatukat fejezték ki e szomorú tény felett, miről nekik is van tudomásuk, mert az egyetemi tanács több ízben tett e tárgyban fölterjesztést. Mindenesetre újból kért fogják, egész tekintélyük latba vetésével, a helytartótanácsot, hogy a mennyiben az egyetemi nyomdai alap elégtelen a könyvtári tisztviselők fizetésére, azt más alapból eszközölje.

Ezután a könyvtár prefektusai a helytartótanács 1780 január 7-ikén kibocsátott rendelete ellen támasztott észrevételeiket terjesztették elő. A hivatkozott rendelet ugyanis arra utasítja az egyetemi könyvtárt, hogy a feloszlatott szerzetes házak könyvtáraitól készült jegyzékekből szerkesszenek össze egy általános katalogust abból a célból, hogy a több példányban meglevő könyvek a kir. akadémiák és gimnáziumok közt szétoszthatók legyenek. A prefektusok ezt az univerzális katalogust helytelennek, sőt kivihetetlennek tartják. Elsőben is még nem küldték be minden rendház könyvtárának a jegyzékét; a miket beküldtek: azok sem egyformán irattak össze; egyikben a szak, melybe tartozik, nincs megjelölve, másokban a kiadás helye és ideje hiányzik s különben is annyira hemzsegnék bennük a hibák, hogy a gyakran vaskos terjedelmű jegyzékek felülvizsgálata s rendszeres egészbe öntése temérdek időt igényel s még akkor se fog megfelelni a kitűzött célnak, mert annak a megállapítása, hogy az akadémiák és gimnáziumok tanítási anyagukhoz mérten milyen szakbeli könyveket igényelhetnek, — alig lehetségesek. Ezek a tanintézetek a modern fejlődött tudomány forrásai lévén, a kor színvonalán álló kézikönyvekkel el vannak látva; a régi, túlhaladott tartalmú könyveknek semmi hasznát se veszik. És ha ezt az általános jegyzéket mégis minden áron el kell készíteni, az legjobb esetben is igénybe vesz három esztendőt, az alatt pedig a könyvtár gondozása és folyó ügyeinek ellátása szünetelni kénytelen.

A bizottság ez érveléssel nem ért egyet, hanem maga is kívánja, hogy a felső hatóság rendelete teljesíttessék; ennél fogva utasította a praefectusokat, hogy a munkához azonnal fogjanak hozzá s annak előhaladásáról havonként jelentést tegyenek.

Ezután a régiség-gyűjteményt vizsgálta meg a bizottság a *Schönvisner István* készítette jegyzék alapján. A régiség-gyűjtemény ismertetése nem tartozván szorosan e folyóirat terrenumához, csak röviden említem meg, hogy az a könyvtár-épület egy előszobájában talált elhelyezést 2 szekrényben s 4 állványon. Nehány görög és római fém- és köemléken, ékköves gyűrűkön kívül jobbra régi pénzeket tartalmazott, melyek a pozsonyi és nagyszombati jezsuita kollégiumoktól vétettek el.

Ezután a könyvtár prefektusai javaslatot terjesztettek a bizottság elé a könyvek beszerzése és kiegészítése tárgyában. E javaslat a következőket tartalmazza:

1. Azok a könyvek, melyeknek első részei már meg vannak a folytatólagos részekkel, mihelyt azok megjelennek, egészíttesse nek ki, különben csonkán maradnak s hasznavehetetlenekké válnak, vagy későbbben drágábban szerezhetők be.

2. Minden valamilyen fontosságú könyvből, a mely Budán, vagy az országban bármely nyelven megjelent, egy példányt a nyomdász tartozzék ingyen beküldeni az egyetemi könyvtárba. Ez iránt királyi rendelet eszközendő. Ez a szokás Európaszerte a kir. könyvtáraknál általános. Nálunk még az egyetemi nyomda se tesz neki eleget.

3. Az 1778 május 29-iki helytartótanácsi rendelet értelmében az eltörölt szerzetes-rendek könyvei az egyetemi könyvtárba szállítandók, hogy a csonkák kiegészíthetők, a hiányzók megszerzethetők legyenek.

4. Gondoskodni kell alapról, melyből a régi, értékes könyvek, melyek bármely európai könyvtárnak díszei s milyeneket a külföldiek bármi áron megvásárolnak, megszerzethetők legyenek és pedig mielőbb, míg teljesen el nem kallódnak.

5. Állandóan jártni kell a megjelent könyveket hirlelő ujságokat, hogy azok alapján a könyvtári szabályzat 5., 6. és 8. §§. értelmében a könyvtár czéljainak megfelelő könyveket be lehessen szerezni.

6. Szintűgy figyelemmel kell kísérni a tömegesen eladásra

kerülő könyvek jegyzékeit. Egyszersmind gondoskodni kell erre a célra szolgáló állandó pénzalapról, mert a mostani eljárás mellett, hogy a könyvtár az egyetemi tanácshoz, a tanács a helytartótanács-hoz, ez meg Bécsbe fordul engedélyért: könnyen meg-
esik, hogy a licitáció ideje elmúlik.

7. A könyvtári szabályzat 10. §-a értelmében a könyvtárnokoknak nemcsak a hasznos és szükséges könyvek, hanem a kéziratok megvétele is kötelessége. Ennek a könyvtárnokok a kellő anyagi erő hiányában alig tehetnek eleget, mert a becses kéziratokat arannyal fizetik; mégis gondoskodni kellene, hogy a könyvtár végre megkaphassa a Hevenessy-gyűjteményt, mely 5000 frtra van becsülve s királyi ígérettel 1770 óta az egyetemi könyvtárnak adva, de a mely, nem tudni mi okból, több mint féléve Pozsonyban tartatik.

A könyvtárnokok legfőbb panasza tehát, hogy igen csekély anyagi segedelem áll rendelkezésükre. A könyvtár dotációja ekkor csupán az az évi 500 frt volt, a mit az egyetemi nyomda tartozott volna fizetni, de még ezt se fizette rendesen. Innen van azután, hogy pl. Pray György 1777- és 1778-ban, tehát két év alatt csak 443 frt 41 krt fordíthatott könyvek vásárlására; ebből 100 frtot a jénai licitáczió költött el. Ezen a licitáczió a vásárlásokat Benczur pozsonyi tanácsnok eszközölte s számlája a következő volt:

	tallér	szász garas
Luitprandi Ticinensis opera omnia in fol.	2	—
Hadríani Valesii Notitia Galliarum in fol.	5	—
Troisdeni Scriptores X. rerum Anglicarum in fol.	11	16
Caludeni Scriptores reliqui Anglici in fol.	6	4
Mathaei Parisii Historia major Angliae in fol.	8	20
Nostisii Chronicon in fol.	5	—
Scriptores rerum Moscovitarum in fol.	5	16
Georgii Chiakor, secretarii regii epistola de morbo et obitu Stephani Bathory regii Poloniae in 4-o ...	—	16
Abul-Pharai Historia Orientalis in 4.	7	—
Epistolae Petri de Vineis in 8.	3	—
Joannis Nadány Florus Hungaricus cum Joanne de Zermegh in 12.	4	12
Georgii Haneri sen. Historia eccl. Transilv. in 12.	4	6

Az 500 frt dotácziónak még az is hátránya, hogy az csupán az egyetemi tanárok használatára szükséges könyvekre fordítható s nem a könyvtár, hanem az egyetemi tanács kezelése alatt áll. Minthogy pedig úgy az egyetemi tanács, mint a kiküldött vizsgáló bizottság akarata az, hogy ez a dotáció továbbra is a szokott módon használtassék fel, ennél fogva a könyvtárnokok azt javasolják, hogy a más nemű könyvek beszerzésére létesíttessék egy időleges és egy állandó alap. Az időleges állapot a többes példányok értékesítéséből gondolnák létesíthetni. Ezen a czímen mintegy 6000 frtra lehet számolni. Az állandó alap teremtése iránt ő felsége kegyelmes intézkedését várják. Erre lehetne fordítani az egyházi javakból befolyó tizedpénzt, mely nemrégiben az egyetemnek ajándékozott. Ebből, vagy más megfelelő alapból lassanként annyira lehetne fejleszteni a könyvtárt, hogy az, mint a művelt Európában, nyilvánossá, a nagy közönség által hozzáférhetővé válhassék.

A vizsgáló bizottság kérdésére, hogy az egyetemi tanács rendeletének a katalogizálás egységes rendszerének kidolgozása iránt mennyiben tett eleget a könyvtár? — azt felelik, hogy a külföldi királyi könyvtárakban szokásos materiális és exempláris katalogusokat fognak készíteni, hanem ez a munka éveket vesz igénybe.

Ezután megvizsgálta a bizottság, hogy a kezelési szabályzat miként tartatott be? s meggyőződött, hogy a könyvtár a megszabott időben nyitva szokott lenni; vendégek is megfordultak a könyvtárban inkább kuriozitásból, mint olvasás kedvéért: olvasás céljából néhány katolikus s alig 7—8 más vallású látogatta; olvasásra maga a könyvtárterem használtatik, mert a könyvtárterembe vezető, erre a célra rendelt előszoba még nincs kellőleg berendezve. Általában a rendelkezésre álló helyiségek nem engedik meg a könyvtár nyilvános használatát. Mindennek daczára azt a kis szobát is, mely a könyvtárral kapcsolatban áll s melyet Lakits prefektus használt, az akadémia igazgatója az akadémiai ifjúság számára külön tanulószobának elfoglalta, úgy hogy az ott elhelyezett kéziratokat el kellett távolítani.

A bizottság úgy oldotta meg a kérdést, hogy a szobát meghagyta a tanulók használatában s a kéziratok elhelyezésére záros szekrényeket helyeztetett belé. Nem engedte meg továbbá azt, hogy a szolga a könyvtár épületében lakást kapjon, noha azt a könyvtári szolgálat kívánatosá tette.

A könyvtár tisztviselői kérik, hogy a szabályzat II. fej. 11. §-ának azon rendelkezése alól, hogy az újonnan nyomtatásban megjelent s a könyvtárba beküldött könyveket bírálják meg, mint hatáskörükbe nem tartozó, különben is emberfeletti munka alól mentessenek fel.

Azt is előterjesztik a könyvtár tisztviselői, hogy a szabályzat III. fej. 1. §-ának, mely a heraldika, diplomatika stb. tanítását kötelességükké teszi, az anyagi segély hiánya miatt nem tehettek eddig eleget. Schönvisner tartott ugyan a joghallgatóknak előadást az érmészetből, de fáradságának jutalmát még nem látta.

A bizottság a segélyezés iránti kérelmet jogosnak találta s azt pártolólágg terjesztette az egyetemi tanács elé. Az iránt is rendelkezett, hogy a szenátus szólítsa fel a tanárokat, hogy a szabályzat III. fej. 2. §-a értelmében a megszabott időn túl maguknál tartott kikölcsönzött könyveket szolgáltatassák vissza. Az iránt is rendelkezett a bizottság, hogy jövőre ne csak egy termet, hanem a többi, rendszeren használt szobákat is fűtsék.

Ellenben megtagadta a tisztviselők azon kérését, hogy a csütörtöki nap szabad legyen, és pedig azért, mert akkor szünetlén a tanítás, a tanároknak leginkább van szabad idejük a könyvtár használatára.

Még egy pár kisebb ügy letárgyalása után a vizsgáló bizottság befejezte működését.

A vizsgálat lefolyásáról felvett jegyzőkönyvet az egyetemi tanács a tanulmányi bizottság elé terjesztvén, ez azt november 7-ikén beható tárgyalás alá vette. A tanulmányi bizottság jobbára a kiküldött vizsgálók, illetőleg az egyetemi tanács véleményét fogadta el s így bizony édes kevés történt a könyvtár és gondozói javára.